

Число 34 (292) рік вид. VII. 13 вересня 1931 р. Ціна 2 фр. (Prix 2 fr.)

Париж, неділя, 13 вересня 1931 року.

У французьких, а потім і російських газетах промайнула коротка звістка про те, що большевики мають ошчасливити всю еміграцію загальною амністією. Декрет про цю амністію вже, ніби, внесено на затвердження московського совнаркому. Торкатиметься він усіх емігрантів без різниці їхньої національності чи партійної приналежності. До того ж амністію цю, ніби, має бути, оголошено в як найскоршім часі, щоби, мовляв, дати можливість тим емігрантам, що покаються, взяти участь у врочистостях жовтневих свят.

Можна було б і не згадувати про це нову спробу большевиків обдурити еміграцію, бо вже після довгих років совітського панування та різних способів їхньої політики, вряд чи знайдуться ще наївні емігранти, що повірять цим новітнім обіцянкам московських володарів. Та очевидно і самі большевики не дуже то вірять у позитивні наслідки нової амністії, бо самі за кордоном не багато про неї кричать.

Але цей новий хід большевицької політики відносно еміграції має своє пояснення. Коли пригадати недавню звістку, що, ніби, большевики закликали до повороту спеціалістів, що тоді пояснювалося бажанням Сталіна привернути до себе тих, які дорікали йому за нерозумну господарську політику, то і ця амністія очевидно впливає з певних тенденцій совітського уряду збільшити кадри своїх підлеглих. Отже виходить ніби, що ця амністія є неначе-то уступкою перед невмолимою долею, що повернула колесо совітської держави в напрямку до упадку, уступкою для врятування захоплених позицій.

Що це справді так, то, поминаючи недавню промову Сталіна, яка наробила стільки галасу, згадаємо ще недавню звістку, що ніби Сталін

видав наказ про припинення колективізації на Україні та на Північному Кавказі, зважаючи на загрозливий для совітської влади стан в цих країнах. Остання звістка підтверджує лише нашу думку про те, що за всяку ціну, навіть одступаючи від «генеральної лінії», старається червоний диктатор затримати нічим вже нестриманий хід упадку совітського ладу і совітської держави. Ці паліативні заходи врятування себе і своєї системи, як видно, вже не допоможуть.

Ні припинення колективізації, ні оголошення про нові форми охорони праці, ні нові обіцянки амністії емігрантам — не спинять бігу совітської машини, яка разом з своїми проводирями все далі й далі по похилій площині котиться до бездоні.

Нам же, які вже не раз чули про большевицькі амністії, нам потрібно пам'ятати завжди тільки одне: чуйно і уважно ставитися до подій в совітах і бути готовими до слухного часу для виборення своєї самостійності й державности.

Останні хвилини М. Л. Юнакова.

Покійний М. Л. Юнаків останні роки тяжко хворів. Він страждав на артеріо-склероз, який ускладнявся упертим ішіасом та дуже болісною невральгією половини голови. Несприятливі умови перебування на еміграції, тарнівські злидні, коли були часи, що доводилося заробляти на хліб ручною працею — вишиванням, холод, вохкість, недоїдання ще гірше давалися в знаки і підготували ґрунт до передчасного кінця.

Надто тяжко страждав покійний останні чотири роки. Особливо загострилася хворість шість місяців тому. У нього почали пухнути ноги, а разом з тим почалося ослаблення серцевих м'язів. Покійний втратив сон.

Од близьких до покійного людей довідуємося про останні хвилини його життя. Останніх вісім днів він абсолютно не міг уже спати. По кільки разів на день траплялися тяжкі випадки: лопали кровеносні суди і кров вилівалася через горло. Небіжчик тяжко страждав, а проте не тратив притомности до останньої хвили. Останні слова його були: «Я поміраю»? З тими словами він глянув великими очима на близьку людину, що доглядала його і робила все, що було в її силі, щоб полегшити страждання, підняв високо груди... і спочив на віки.

Він заповідав поховати його в металевій труні, щоб потім тіло можна було перевезти на наше військове кладовище під Калішем. Заповіт покійного виконано що-до домовини, і на тарнівському кладовищі натружене тіло його знайшло тільки тимчасовий спочинок.

Нащ обов'язок вволити останню волю незабутнього небіжчика:

поховати його серед близьких йому старшин і козаків Української Армії, що вірні до кінця рідній землі спочивають в чужій землі на Військовому нашому кладовищі.

Пам'яті М. Л. Юнакова.

«Генерал Юнаків помер 1 серпня о 8 годині. Сальський»...

Тихий літній день. Маленьке містечко під лісом ніби заснуло. Неначе сном повило і зелений ліс на шпильях. Все одпочиває після тиждня праці. І раптом тишу недільного полудня порушує різкий дзвінок телефону. Дзвонить з редакції І. Косенко. Телеграма Сальського:

«Генерал Юнаків помер 1 серпня о 8 годині».

Лаконична телеграма принесла нам з Польщі сумну звістку про нову тяжку втрату: смерть Миколи Леонтієвича Юнакова, професора Академії Генерального Штабу, генерал-полковника нашої армії, Голови Вищої Військової Ради, заслуженого діяча державного, вірного до краю борця за визволення України та її державність, про смерть видатної людини, близької духом.

М. Л. Юнаків останніми роками тяжко і постійно слабував, і так кволе здоров'я де-далі занепадало. Минулого року ледві витримал^о його серце запалення легенів, яке ще більше виснажило його не міцний організм, і так знесилений боротьбою з різними недугами. Гірка звістка про смерть не могла бути несподіванкою, — до того кінця треба здавна було бути готовими, — та про те вона як завжди падає ніби грім з ясного неба, глибоко, боляче вражає, обгортає серце сумом...

Спочив М. Л. Юнаків на віки по довгих і тяжких стражданнях на чужині в Гарнові, де зоставався з часу перебування там нашого уряду. Упокоївся він на 60-му році життя.

60 літ — на Заході ще не старий вік. То вік, у якому багато визначних політичних діячів, вождів війська, вчених, письменників, літераторів — саме в повному розцвіті своїх сил — творять великі цінності і щедро віддають рідному народові і всій людськості кращі плоди своєї праці і досвіду. Рівний, розмірений, спокійний темп життя, правильне чергування работ и і відпочинку, певний режим, спорт, сталий лікарський догляд, води й купання що-року на відповідних курортах — не дають проступати виразно ознакам похилого віку, допомагають захова-

ти сили фізичні й духовні та працездатність, зберігають для країни її видатних синів аж до природнього кінця.

Так за нормальних обставин. Та не те у нас. Все пережите, революція «безкровна» з її жахом, роки визвольної боротьби, безконечні евакуації і життя в товарових вагонах, постійні мандри, і нарешті гіркий хліб еміграції, довгі роки на чужині, табори, злидні, хвороби — все те розхитувало і підривало і міцні, ніби з криці натури, прискорювало той невблаганий кінець, що перервав уже життєву нитку багатьом із нас — і старим, і молодим. І не диво.

Вмірають завчасу старі, вмірають молоді. Умови нашого життя ламають здорові як дуби організми. А покійний Юнаків од природи мав тендитну структуру, здавна занепадав на здоров'ї. А все оте пережите й вистрадане, всі оті удари долі, страждання фізичні й психичні, матеріальні недостатки, тарнівські злидні, недоїдання, холод, вохкість, праця за-для шматка хліба, оте вишивання, що від його кров'ю очі заливало, все оте не могло не озватися і на без того кволому здоров'ї, все оте повернуло покійного передчасно в стару, немощну людину, прискорило кінець.

«Я живу по старому, — писав він до мене в листі з 8. III. 1930 р. і з сумним жартом додавав: — уявляю з себе «Архів-Музей» всяких хвороб і терпінь, але все-ж таки якимсь-то животію». І справді не давала йому спокою тяжка невралгія половини обличчя, дуже допікав іщіас, а останні роки все гірше давався в знаки артеріосклероз, слабкість та ускладнення на ґрунті якого і призвели до передчасного кінця.

І от М. Л. Юнакова нема серед нас. Я давно не бачився з покійним: він зостався в Тарнові на варті того, що там залишалося по нащому уряді, зостався постійним вартовим, якого змінила тільки смерть. Мене доля кинула далі на захід. Але, не зважаючи на простори, не рвалися ті нитки єдності інтересів, спільної праці для тієї самої мети, добрих товариських відносин, щирої приязні взаємної. Листування не переривалося... І от трудно мені помиритися з думкою, що я більше ніколи вже не побачу його, не зійдемося ми вже ніколи на розмову тиху, на пораду, що ті листи його, дрібним характерним письмом писані, то вже останні....

(Кінець далі).

В. Прокопович.

Генерального-штабу Генерал-полковник професор М. Юнаків.
(Портрет роботи П. Холодного р. 1921).

Аристократ духа.

(Пам'яті М. Л. Юнакова).

Нова тяжка втрата. Вимірає стара гвардія наша. А одним із чільних, хоч за останній час і не-активних представників її був покійний генерал Юнаків.

Я знав покійного мало; тільки на еміграції, в Тарнові я мав змогу придивитися ближче до нього; але й те недовго знайомство залишило в мені й донині й до віку мого найсвітліші вражіння.

При великій своїй ерудитії як загальній, так і спеціально-військовій покійний вмів імпонувати всім, хто знав його, не гордою поставою, не високою посадою своєю, не, нарешті, пишними й барвистими фразами, а чимсь иншим, ще з'єднувало йому любов і пошану всіх, хто знав його: надзвичайна лагідність, делікатність, терпимість до чужих

поглядів, з якими він може й не згоджувався або не зовсім поділяв їх. Коли він говорив — тихим, рівним голосом і простими словами, в його мові чулося глибоке переконання, спокійна, здорова логика і та глибока життєва правда, яка буває переважно у людей, що за довгого віку свого не тільки дивилися, але й бачили, не тільки слухали, але й чули — не тільки очима своїми й вухами, але ще більше: чистим, людським серцем своїм. І тому не було в його тієї мізантропії, того песимізму, що затроює життя й самому й другим.

Недолю еміграційну, — а для нього вона тяжка була, — він переносив з стоїчним спокоєм, як ті давні грецькі філософи. Досить сказати, що він старий генерал і професор вищої військової школи, мусів вишивати, бо треба було заробляти на життя.

Я не можу дати оцінку покійному, як визначному військовому фаховцеві; це зроблять інші, що ліпше знають цю справу. Знаю тільки, що молодші старшини нашої армії, з якими я ближче жив у Подєбрадах, завжди з глибокою пошаною говорили про генерала Юнакова і називали його святителем.

Я, не-військовий, оцінюючи покійного, як людину, за найвідповідніший епітет для нього знайшов: аристократ духа.

Наш народ дуже демократичний; нема у нас, українців, — князів, графів, баронів та маркізів, тієї родової аристократії, що носить свої титули на заслуги свого якогось предка, заслуги здебільшого не так перед батьківщиною, як перед царями та королями. Потомки ж стародавньої аристократії української, за нечисленними винятками, сполячилися або помосковилися, кинули свій рідний народ і пішли на службу чужим богам. Аристократії родової у нас нема; та обійдемося якось і без неї.

Але аристократів духа, таких, яким був покійний генерал Юнаків, нам дуже й дуже треба. І дай нам, Боже, їх як найбільше: бо це власне й буде сіль землі нашої.

І згадуючи нині покійного оцим незлим, тихим словом, я мушу ще покаятися перед його пам'яттю за один невільний гріх мій, що зробив йому прикрість.

Колись помістив я в «Тризубі» статтю про «українізацію та розмосковлення». Зазначивши, що український народ не втратив своєї національності і не потребує він ніякої «українізації», згадав я про тих «самоотвержених малоросів», які для вигод життєвих зреклися легким серцем своєї національності і підцилися під чужих окупантів. І казав я тоді, що нема чого нам жаліти за ними: нехай одвіється полова і кукіль, за те лишиться нам чисте дзерно. І нам куди дорожчі за

тих легкодухих українців, оті чужі нам по національності, але рідні по духу люде, що вірно служать нашій справі.

«Мали й маємо ми серед нас, — писав я тоді, — народолюбців і патріотів, чужих нам по крові, які прийшли до нас у найтяжчу годину боротьби нашої за національність, а пізніше й державність... Їх імена не забудуться в українській історії і пам'ять їх шануватимуть нащадки наші: бо то лицарі ідеї, що принесли нам серце своє не за гроші, не за вигоди, а навпаки: покинувши можливості кар'єри й добробуту у ворожих до нас таборах». *)

І перечисливши де-кількох діячів наших, яких я вважав за чужих нам по крові і працю яких для України високо цинив і ціню, серед них я назвав і генерала Юнакова, думаючи, що він москвин, росіянин.

Я помилився, а цією помилкою зробив покійному проти волі моєї прикрість, яка його боляче обійшла. Він зараз таки ознався і прислав редакторові «Тризуба» листа, де ту мою помилку спростовував, зазначаючи, що він з діда-з прадіда українець, тільки їх родина пізніше зросійшилася і виховався він і жив на чужині. Пізніше він прислав автобіографічні замітки, з яких читальники побачуть, що він походив зо старого українського козацького роду.

Нехай простить він мені з того світу мою невільну помилку; але, як би не вона, то може б ми не мали цієї цінної для нас автобіографії.

Нехай же йому пером буде нерідна земля, що в ній його поховано, і вічна пам'ять.

Модест Левицький.

Пам'яті дорогого начальника-учителя і товариша.

1-го серпня б. р. невблагана смерть вирвала з наших рядів ще одну жертву, на яку чатувала вже від довшого часу. Тяжка слабкість склероза особливо захопила серце, що в зв'язку з гострою невралгією зродило цілу низку інших хвороб, нарешті водянку, яка й була безпосередньою причиною сумного кінця.

Покійного Миколу Леонтієвича Юнакова я знав ще з 1909 року, яко слухач Академії Генерального Штабу в Петербурзі, де Микола Леонтієвич був зпочатку лектором — приват-доцентом відповідно до термінології, прийнятої в університетах, — потім екстра-ординарним і нарешті ординарним професором по кафедрі військового мистецтва. Разом з тим М. Л. повнив функції завідуючого старшиною, що вчилася в Академії (таких було 2-3 на курс по розрахунку: 1 на 40 старшин) і на цьому становищі був якраз моїм безпосереднім начальником.

*) Диви «Тризуб» ч. 26-27 г 18.IV.1926.

Зі споминів про М. Л. з того часу лишилося у мене почуття глибокої до нього поваги, як до справедливого, уважного до своїх підлеглих, строгого, вимагаючого стислого виконання своїх службових обов'язків і службових приписів, начальника — з одного боку, а з другого — як до педагога-професора, що відзначався надзвичайною сумлінністю в опрацюванні своїх лекцій, дбав про те, щоб як найбільше безпосереднє дати своїм слухачам знання, а саме головне — вказував дорогу і заохочував до здобуття цих знань і викликав самодіяльність у слухачів в напрямі воєнно-наукової праці. Пізніше доводилося мені зустрічатися з М. Л. під час Великої війни, але на цьому спинятися не буду, а докладно хочу поділитися своїми споминами про М. Л., коли він уже перебував у нашій Армії.

В травні 1918 року я зустрів М. Л. випадково у Києві, як приватну людину. Розказав мені М. Л., що почуває себе українцем, зголосився до українського війська і чекає на призначення. Потім кілька разів при зустрічах чув од М. Л. нарікання, що до цього часу його не покликано. Дивувався він з того, кажучи з затаєним побоюванням: «невже-ж я вам непотрібен, а так хотів би ще попрацювати на науково-педагогічному полі, і гадаю, що міг би бути корисним для України». Нарешті мрія М. Л. здійснилася: в червні того-ж року його було призначено Головою «Комісії по утворенню українських військових шкіл». Пам'ятаю ту радість і задоволення, з якими він мене зустрів, коли я вже з'явився до нього службово, яко начальник Учебного Відділу Головної Шкільної Управи для обговорення плану праці цієї Комісії (це належало до компетенції Учебного відділу). Під час цієї розмови я побачив молодечий ентузіязм, гаряче прагнення прикласти всіх зусиль, аби це поважне питання розв'язати як найкраще. Комісія складалася з 30-35 членів, серед яких були переважно досвідчені російські військові педагоги і порівнюючи невелика чисельно група української старшини-патріотів, що хоч і не мали за собою такого поважного педагогічного стажу, за те мали бойовий досвід з Великої війни. Ця остання група, вважаючи російську систему підготовки та дальшого вишколення старшинства за незадовольняючу, прагнула застосувати на Україні іншу систему і для цього як найширше використати досвідчених російських військових педагогів. Вже на другому засіданні Комісії (перше було присвячено формальним справам) старшина-українець виголосив відповідний реферат і подав у вигляді внеску засади нової системи. Це викликало серед більшости зборів обурення, вступили пропозиції про стисле дотримання на Україні російської системи і рішуче відкинення реферату. Справа ця зразу-ж набрала характеру національного: за рефератом були українці (меншість), проти — росіяне (більшість). Треба було бачити, з якою твердістю, а на ті часи навіть і відвагою, М. Л. став на боці меншости, себ-то українців. М. Л. що засадниче вважав за найголовніший обов'язок голови цілковиту безсторонність, — «свідомо», — як казав, — «зрадив її в ім'я добра національної справи». Дійшло до конфлікту між Головою Комісії та її більшістю, значна частина якої подала рапорти про вихід зі складу Комісії. В справу цю втрутився присутній на засіданні Комісії пред-

ставник німецького командування, і вона розв'язана була вищою владою на користь українців.

З глибоким задоволенням можу ствердити, що ціла система підготовки старшини та вишколення її під час дальшої служби, що існує нині в польському війську, є до подробиць, знизу аж до верху, подібна до виробленої в тій Комісії. Не знаю: чи то випадок, чи то осталося так в наслідок того, що праці цієї Комісії в травні року 1919 були захоплені польським військом в місті Луцьку разом з Шкільною Управою та її документами. Ще під час праці цієї Комісії М. Л. було призначено Начальником Головної Шкільної Управи. Установа ця відрізнялася в той час від інших своїм персональним складом, що був українським. М. Л. з перших кроків аж до кінця керування Управою користався з гарячих симпатій всіх співробітників Управи за свою тверду національну українську лінію та за поведження: не вмючи тоді говорити по українськи, він категорично вимагав од усіх розмовляти з ним по українськи (в той час в установах та на різних засіданнях панувала російська мова); в біжучому житті дуже часто виникали різні справи на національному тлі, які М. Л. завжди розв'язувала як українець.

М. Л. керував Шкільною Управою лише кілька місяців, коли в наслідок якогось непорозуміння з тодішнім Міністром Військових Справ генералом Рогозою, подався до демісії. Не дивлячись на наші добрі стосунки, М. Л. так таки і не сказав мені про істотні причини його демісії. Поясню це властивою йому карністю і лояльним відношенням до начальника, про якого не хотів говорити погано, тим більше, що його з генералом Рогозою лучили особисті приятельські стосунки з давнього часу, а під час війни М. Л. був начальником штабу корпусу (25) і армії (4), коли на чолі їх стояв генерал Рогоза.

В-осени року 1918 М. Л. був призначений Начальником Української Академії Генерального Штабу. Знов мені (я був запрошений лектором) довелося під проводом М. Л. брати участь в організаційних працях. З великим моральним задоволенням пригадую собі ту енергію, той ентузіазм, а саме головне — чесне, перейняте гарячою відданістю, відношення до української справи, які тоді виявив М. Л. На жаль, події кінця 1918 року унеможливили здійснення планів що-до Академії.

З того часу пригадую собі один випадок, який яскраво свідчить про національне почуття М. Л. Одного дня разом з М. Л. ми вийшли з засідання Організаційної Академічної Комісії на Хрещатик. Уже тоді повстання проти Скоропадського палало. Хрещатик було оздоблено російськими прапорами добровольчих організацій (російських). М. Л. з огидою, показуючи на ті прапорці, сказав чистою російською мовою (по українськи тоді він ще не говорив): «какое безобразіе, неужели эти дураки не понимают, какъ глубоко они оскорбляютъ этими флажками наше національное чувство». На мое зауваження, що вони це розуміють, але ніяк не зрозуміли б, як такі речі можна говорити по російськи, М. Л. відповів: «хотя говорю по русски, но чувствую себя украинцемъ и скоро, надѣюсь, буду говорить уже по украински».

І дійсно, за півроку, коли я після довгої розлуки стрінувся з М.

Л., то він, звертаючись до мене по українськи, з гордістю і почуттям задоволення звернув мою увагу, що він уже говорить по українськи і справді говорив таки порядно. Був він в той час вже Начальником Штабу Головного Отамана. Може ніколи, як тоді, придався М. Л. в нашій боротьбі. В той час ходило про встановлення єдиного командування нашою і Галицькою Армією, остання прийшла тоді з-за Збруча. Своєрідні ненормальні обставини і стосунки, що мали тоді місце, а яких я торкатися тут не буду, перешкоджали розв'язанню цього питання в загально-прийнятій, нормальний спосіб. Тільки авторитетна постать М. Л., що імпонувала галичанам стажем з царської російської армії, дозволила питання це розв'язати в більш-менш задовольняючий спосіб: Головна Команда фактично в руках Головного Отамана, св. п. Симона Петлюри, Начальник Штабу — наддніпрянець М. Л., генерал-квартирмейстер—наддніпрянець генерал Курманович, інший склад штабу — наддніпрянци та наддністрянци.

На цьому відповідальному становищі, М. Л. прикладає всіх зусиль, усього свого знання та досвіду в оперативному керуванні військом, щоб досягнути перемоги. Не його вина, що ця перемога не була досягнута. В найтяжчі хвилі для нашої армії він не тратив віри в нашу національну справу, в нашу остаточну перемогу, настоюючи на продовженні боротьби за всяку ціну. Він був сумлінним співробітником та помішником св. п. Симона Петлюри. Був він відданий йому особисто за його завзяття, витривалість і незломну віру в національну справу. Відданість ця набірала навіть якогось ентузіастично-містичного характеру: «я просто закоханий в Петлюрі, — говорив М. Л. — «я не в стані навіть критично ставитися, як начальник штабу, до його вказівок», — додавав він.

М. Л. походив зі старої української шляхетської родини: прадід його був полковником Бугського Козачого полку і мав маєток в Херсонщині. З 11 року свого життя він уже стало перебував у російському оточенні на чужині і досягнув високе становище в російському війську. Проте коли Україна поривається до самостійного державного життя, в М. Л. оживають заховані під грубою верствою російського намулу національні парости, що безоглядно скеровують його в ряди борців за кращу долю свого народу. Не дивлячись на те, що тяжко було йому, при звичаєвому до інших обставин, пристосуватися в старшому віку до умовин нашої боротьби, що відбувалася в бурхливій, хаотичній атмосфері національної революції, проте він глибоко проїнявся національним духом і чесно, самовіддано, по лицарськи служив українській національній справі.

До кінця бездоганного свого чесного життя йшов він дорогою, на яку запровадило українське його серце.

Вічна слава його лицарській пам'яті.

В. Сальський.

Один з небогатъох.

(На смерть ген. Юнакова).

З лав армії УНР вибула видатна людина — генерал-полковник М. Юнаків. Ми втратили великої цінности наукову силу, стратега, організатора, лицаря-вояка і чесного громадянина.

У нашій армії є небагато булавної старшини, що з-початку визвольної боротьби сміло і відверто стала в лави борців за визволення українського народу, що не побоялась одмовитись од високого становища в російській армії, і що мала силу волі відірватись од чужого та приєднатися до свого народу.

До таких небагатъох треба віднести і ген. М. Юнакова.

Ген. Юнаків не був ентузіястом. Чоловік глибокого розуму і аналізу та системи, він зумів розібратись в складних революційних подіях 17 року, зумів оцінити могутність українського визвольного руху та рішуче переступив через той Рубикон, за яким розпочалось його нове життя і праця на користь своєму народові.

Ген. Юнаків займав відповідальні посади в армії та уряді. Він був одним з тих військових керівників, що не дивлючись на революційний хаос, примітивне у більшості розуміння військових справ, вміло, послідовно й уперто та тактовно виправляв хиби та вади молодого нашої армії, прагнучи створити з неї поважну мілітарну силу.

Його невтомна праця в цьому напрямку привела до того, що вже в середині 19 року, організація української армії набрала стройної форми, що в ній укорінилась дисципліна, що серед нашої старшини виробився тип українського старшини на засадах регулярности, а в організм армії було вкладено «душу», з якою наше вояцтво живе і досі.

Не в молодих роках пощастило ген. Юнакову послужити Україні. Організм його був вже знесилений, збройна боротьба і злидні емігрантського життя підірвали здоров'я остаточно. Він уже не міг працювати науково, але праця його по організації української армії, її вишколенню, керівництву під час війни і на еміграції дає нам змогу сказати, що ген. Юнаків був один з головних і перших творців нашої армії та сопутником її слави і нещастя. Вояки! віддаймо останню пощапу нащому вчителєві, старшому начальникові і товаришеві. Струнко!

Ол. Удовиченко.

М. Л. Юнаків і українське громадянство.

З «Матеріялів до мого життєпису» покійного М. Юнакова ми знаємо, як трудно було українцеві родом, що його обставини життя і служба на чужині одірвали від рідного краю, знайти стежку до своїх людей, стати на працю для свого народу, його визволення, його державности. Тільки глибоке переконання покійного і його тверда рішучість присвятити свої знання і здатності рідній Україні дали йому силу не

зверітись через ті труднощі, ту неймовірність, яку зустрічали його спроби зійтись з українськими діячами і знайти місце для себе і своїх досвіду та кебет в утраченій було і знову знайденій батьківщині.

Всі ті перешкоди переміг покійний, і останні роки життя свого віддав на служення отчизні. Як високо цінило і шанувало особу і працю небіжчика українське громадянство свідоме, до якого досягнутися йому було так трудно року 1918, свідчить нижче поданий документ з року 1922.

Це — адреса, з якою звернулася до покійного М. Юнакова Всеукраїнська Спілка Діячів Місцевого Самоврядування. Адресу ту складено з приводу підвищення М. Юнакова в рангу генерал-полковника, найвищу в нашій армії. Підписана в імені широкого кола українських громадян видатними діячами нашими вона говорить про той тісний контакт, який встановився між старою українською інтелігенцією і видатним представником військової науки, що на старості знайшов себе і всього себе віддав на працю для визволення рідного краю.

* * *

Славному Лицарю Генерал-полковникові Армії Української Народної Республіки Миколі Леоновичу Юнакову — Всеукраїнська Спілка Діячів Місцевих Народніх Самоврядувань.

Високоповажний Миколо Леоновичу!

В імені Всеукраїнської Спілки Діячів Місцевого Самоврядування вітаємо Вас, високоповажний Миколо Леоновичу, з осягненням Вами найвищого військового щабля в Армії Української Народної Республіки через призначення Вас на генерал-полковника.

При цій величній нагоді з почуттям громадського задоволення маємо за шану висловити Вам наступне:

Підпіраючи Вашу кандидатуру на Військового Міністра, В. У. С. Д. М. С. сподівалася досягнути через Вас заспокоєння й ладу та добробуту українського лицарського козацтва, інтернованого в таборах Польщі.

Всебічними заходами й провокаціями ворогів українського народу нашу страждальну армію в таборах було доведено до жахливого стану одчаю, розпуки й розкладу.

З громадською погордою констатуємо, що Ви, високоповажний Миколо Леоновичу, яко міністр, підпертий довір'ям громадянства, не тільки сприяли добробуту нашого інтернованого лицарства, але й піднесли на поважну височінь авторитет уряду в армії та привернули так потрібний спокій і рівновагу в таборах, а тим самим виконали моральне зобов'язання перед організованою опінією українського громадянства.

Ще величезних зусиль треба докласти, щоб вивести нашу армію на рідні терени в належному стані.

Але ми віримо, що Ви, високоповажний Миколо Леоновичу, досягнувши найвищого щабля та спіраючися на підтримку українського громадянства, здолаєте піднести на такий же найвищий ступінь справу організації та добробуту української армії в напрямі і духові істо-

ричних українських державно-демократичних традицій і непереможного лицарства.

Найвищому Лицареві Української Армії Генерал-полковникові Миколі Леоновичу Юнакову за тяжку працю, за глибоку відповідальність перед українським народом за-для слави й могутности й щастя рідного краю — слава.

Президія В. С. Д. М. С.

М. Ковальський
Секретарь.

Ст. Сірополко
Голова

Місяця лютого 8 дня року Божого 1923.

Генерал М. Юнаків і Бібліотека імени С. Петлюри в Парижі.

Відійшов од нас чоловік, якого не можуть забути не лише ті, що його особисто знали, а й ті, хто хоч раз мали нагоду з ним листуватися. Скрізь і у всьому він виявляв себе відданим національній справі, стараючись прислужитися, чим і як може. В старшому віці прийшовши до української національної праці, він не залишив її до свого смертного часу. В його роки, при хворобі, він все-ж робив, аби не зоставатися пасивним. Він цікавився українським життям на чужині, все відчував, розумів і допомагав.

Живучи в Тарнові, він зацікавився справою Бібліотеки ім. С. Петлюри в Парижі. Він зрозумів її вагу й потребу стати їй в допомозі. Минулого року він пише, що в Тарнові залишилося багато різних книг без ужитку. Дякуючи його ініціативі — за допомогою проф. О. Лотоцького — справа пересилки цих книг доручається одному молодому інженерові. Але ця особа, виславши трохи книг, передає справу другому, і книги зостаються в Тарнові. Тоді генерал Юнаків пише до Ради Бібліотеки, просить ужити заходів, щоб справу було доведено до краю. Він бере справу під свій догляд. Просить молодь допомогти йому. Та молодь не поспішає. Тоді він сам починає збирати книги, пакувати. Прохає роз'яснень, як це робити. Носить на пошту пакети по 10 кіло. Там не приймають: не все зроблено гаразд. Знову пакети додому, знову перепачкувати, обшивати, і знову нести. І це робить старій, хворий на серце чоловік. А що то значить перенести 10-тикіловий пакет! Не раз мабуть генерал Юнаків спинявся по дорозі, хапаючись за серце. А були ж там і молодші, повні сили інженіри! І ніхто. Одна племінниця п. генерала пані В. С. Федотова прийшла на поміч. І так вони вдвох переслали більше 50 кіло книг. З яким задоволенням писав він, що перший пакет здано, що вже «є досвід», і що далі піде лекше. Останні посилки Бібліотека мала в червні цього року.

Він радів життю Бібліотеки, її розвитку. Він радів, коли читав в пресі будь-яку згадку добрим словом про Бібліотеку й надсилав вирізки з газет. За останні посилки він не схотів брати грошей на покриття

тя видатків пересіялки. «Хай це буде наша пожертва на Бібліотеку на день V-ої річниці смерти бл. п. С. Петлюри». Це — його слова.

І я собі уявляю старого, хворого, знесиленого генерала Юнакова, що доживаючи останні дні й свідомо ставлючись до того, як він відриває у себе шматок хліба, щоб допомогти українській установі, яка призначена служити тій, рідній йому, справі, якій він уже нічим не може бути корисним.

Молоді! Який зразок для Вас! Я наведу його слова з останнього листа від 22 червня:

* «Таким чином Бог допоміг мені виправити байдужість і недбалство... Підбадьорюваний Вашими співчутливими листами, я дсвів справу, що була мною задумана, до кінця, і тепер почуваю себе дуже задоволеним». Скромно и спокійно.

Що можна додати до цих слів?

Так живуть, працюють до останку і вмірають люде старшої генерації. Нехай же спокійно спочивають в чужій землі тлінні останки того, хто мав серце чуле, віддане своїй рідній справі. А ці мої слова хай будуть грудкою землі на його свіжу могилу.

І. Рудичів.

На політичні теми *)

III. На випадок хуртовини.

Чи хоче воювати ССРСР? Для українського читача багато на цю тему говорити не доводиться. Ми всі добре знаємо, що, говорячи для наївних чужинців у Женеві про свої миролюбні наміри, пропонуючи одночасово роззброєння всіх і вся, совіти разом з тим озброюються до зубів: вони певні, що на заході ніхто не дізнається чи дійсно вони готуються до війни. Та й пробратися туди, в ту страшну далеку і величезну країну не легко.

Читач український знає, що весь п'ятилітній план має на меті саме військову підготовку; що рабськими руками нашого поневоленого народу будуються фабрики й заводи, які мають озброювати всесвітній пролетаріат. Ми знаємо добре, яку зручність виявляють большевики що-до пропаганди в Європі і в її колоніях.

Отже справа миру зі Сходу, з боку ССРСР безперечно zagrożена.

Де-які сусідні з ним держави цим дуже турбуються, гадають, що війна от-от може вже розпочатися. Тай дійсно голоси большевиків на всіх мовах, що чути по радіо, заспокоюють мало.

Але багато де-чого залежить од самої Європи: коли настане внутрішній мир на Заході ці чорні хмари зі Сходу страшними не будуть. Свою силу большевики завдячують саме ріжним європейським конфліктам, зброю дістають властиво від німців, які надсилають їм і своїх техніків, і своїх військових, і свої фабрики, необхідні для будівлі заводів і фабрикації зброї. Німці-ж дають большевикам і свої кредити. За це не ми подякуємо Німеччині; властиво вона тримає нас в рабстві

*) Диви «Тризуб» ч. 33 (291).

совітів. Але разом з тим ми розуміємо, що ці наші ламентатії проти неї ні до чого не доведуть, аж поки не настане порозуміння на Заході Європи. І це порозуміння мусить знищити той страшний трактат, що не дає нам дихати, що зміцнив на Україні тяжкі совітські кайдани.

Рапальський договір мусить бути знищеним.

Ще раз запитаємо себе: чи дійсно так уже загрожують совіти Західній Європі? — Відповідь на це вже нами дана, але до цього мусимо ще додати, що слідує: бажаючи війни, совіти її ж і бояться. Бо дійсно-війна може повернути багнети «червоної» армії проти червоних окупантів і гнобителів. Властиво надія на рятунок нинішньої Європи — це перспектива революції, що повстає на Сході Європи, визволення України, Кавказу і других поневолених країн.

* * *

Таким чином, коли війна загрожує, то її можна і минути; все залежить головним чином од мудрости Західньої Європи.

Ну, а як вона таки станеться? Ну, а як справді дійде до того? Що нам робити? Де наше місце?

Коли би це була війна всіх проти всіх, себ-то коли б одночасно виступали і європейські держави між собою і ССРСР на боці одної з сторін, то це був би початок такого хаосу, до якого, можемо сподіватися, не дійде. Коли б в цьому хаосі Німеччина, сполучена з ССРСР, роздавила, наприклад, Польщу, Румунію чи Чехословаччину, то це б була повна перемога деспотів III-го Інтернаціоналу. До совітських республік «приєдналися» б тоді не тільки Польща, а може ще не одна європейська держава. Але, на щастя, ми не віримо в перспективи загального хаосу...

Друга перспектива хуртовини: Європа порозумівається між собою, Рапальського договору фактично немає, большевики почувають себе ізольованими, почувають, що їм вже «нічого губити в боротьбі» і вони кидаються на Захід... Це вже була б явна боротьба Заходу зі Сходом, культури і варварства, яка ходом річей обов'язково приведе б до перемоги Заходу і в першу чергу до незалежності України.

Чи буде і як війна, — це теж вилами по воді писано: війну може вдасться і обминути і це для нас було б може тільки ліпше.

Але ми будуємо ці «робочі» гіпотези саме для того, щоб більше реально поставити перед нашим громадянством наші перспективи і наші завдання. Доки ми живемо серед емігрантських, аж надто мирних, обставин, можна все говорити, все писати, бо папір все тернить, як тернить часом і некритичне вухо українського читача. Отже українська демагогічна преса переповнена такими вигуками, як от, наприклад, слова п. Андрієвського: «в боротьбі проти обоїх імперіялізмів українська нація здобуде собі волю, лише на руїнах Польщі та Росії повстане Самостійна Соборна Україна». — Це пишеться емігрантом-мрійником; а от тепер нехай з неба зійдуть ці панове на грішну землю. Як саме може прийти реально ота руїна ворожих нам імперіялізмів? Війна їх обох разом проти когось третього? Ну, тоді добре: українці стають з

цим третім, побивають з своїм союзником Польщу і Москву і «на руїнах двох імперіялізмів» будують соборну самостійну Україну. Але коли перспективи такої війни на цій грішній землі виключені, як бути тоді? Коли війна (оскільки вона взагалі можлива) може статися, то тільки в таких умовах, що саме ці два імперіялізми будуть битися між собою. Тоді, невже й тоді панове «націоналісти» оголосять війну одночасно обидвом воюючим? Чи може тоді було б доцільнішим обрати собі одну сторону і разом з нею піти проти другої? На нашу думку, такий вибір з погляду найелементарнішої життєвої логіки напрошується сам собою. Питання тільки в тому, на чий бік треба стати.

Сам цитований вже нами п. Андрієвський говорить *) про теоретичну «натуральність» співпраці Польщі і України. Він також справедливо говорить, що в «перемозі Росії на європейському фронті є для України величезна загроза, в її поразці — її вигода» («Розбудова Нації» ч. 41-42 ст. 118). Отже здавалося б, що і він мусів би зрозуміти те, на який бік у випадку збройного конфлікту мусимо ми стати. Але мало є, на жаль, людей, що свою думку уміють доводити до логічного кінця. Особливо, коли на перешкоді до того стають якісь сантименти, симпатії і антипатії, котрі, до речі, в політиці не допустимі.

Отже за панів Андрієвських і компанію ми, люде, що відчуваємо на собі всю політичну відвічальність, скажемо просто: в разі конфлікту військового між Сходом і Заходом, між Москвою і Європою, ми стоїмо на боці останньої (а в тому числі і на боці Польщі), бо ясно розуміємо альтернативу:

або ми з Москвою за соборність і «федерацію» (з додатком більшевизму, монархізму чи ще чогось суто московського),

або ми з Європою проти Москви за самостійність, яка може і не охоплюватиме всіх українських земель, але яка проте дасть нам державність, без якої наша нація ні розвиватися, ні існувати не може (без якої, до речі, і прав меншостей українських ми забезпечити не можемо).

Польща і Росія це два люті вороги, які вічно конкурують між собою. Москва бажає і нині знищити свою стародавню конкурентку. І треба дуже дурної, дуже нерозважливої політики з нашого боку (до якої нас саме кличуть панове «націоналісти»), щоб такі помирити ці два імперіялізми, щоб такі знову повторити історію Андрусівського перемир'я, щоб знов вже не по краю, а по середині розідрати тіло нашого народу. Стаючи на бік Польщі супроти Москви, ми ці перспективи нищимо, бо при всякому нашому порозумінні з Польщею, яке б будь коли повстало, не може бути й мови про дальше збільшення польської території на рахунок української. Так само абсолютно виключеним є будь-який «протекторат» з боку Польщі, за який так люблять говорити наші критики. Справа може ходити тільки про Україну цілковито незалежну. Що-до розрішення ріжних сусідських справ, то маючи перед собою такого ворога, як Москва, і Польща, і Україна примушені були

*) Я завжди гадаю, що інші опоненти, а особливо такі, як наші «націоналісти», найбільш сприяють виясненню і укріпленню наших думок.

б прийти до спільного порозуміння на основі чисто демократичних методів співжиття культурних незалежних народів.

* * *

Коли вже ми згадували наших критиків, то треба одповісти і на «хитроумну» вигадку п. Бсгуша: він ставить питання про революцію, про «можливість революції в о б о х к р а ї н а х», себ-то одночасно в Польщі, і в ССРСР. До цього буцім-то і прагнуть панове націоналісти. Але, по перше, їхніх революційних і терористичних акцій проти совітів ми ще не бачили і за них ні від своїх, ні від поляків та французів (до їх посилає нас п. Богуш) ще не чули; чули ж тільки про їх «революційну» боротьбу (коло такою можна назвати саботаж) в Польщі. А по друге, як це собі уявляє «обидві» революції разом п. Богуш?

Що-до революції в ССРСР, то ми її хочемо і чекаємо. Обставини сучасні постійно говорять, що це не є жадною утопією. Ми знаємо, що наші люде не тільки чекають, а й де-що роблять і, процес С. В.У.тих результатів, на які сподівалися большевики, не дав. Революція на Україні і на Кавказі затримується тільки пасивністю на півночі, але й вона не є вічною, як не є вічним і спокій в червоній армії, де-які симптоми вже помічали. В революції ми бачимо найліпший і може найбільш можливий спосіб розрішення східних проблем і проблеми української в першу чергу.

Але чи-ж можуть бути ці революції одночасно в двох країнах: в Польщі і в ССРСР? Звичайно буває, що «й корова літає», але на такі чудеса може розраховувати тільки Манілов од політики, яким я не вважав п. Богуша.

Тут в справі революції теж антитеза, але вже не двох імперіялізмів, а двох діаметрально протилежних соціально-політичних режимів.

На підставі спостережень історичних на протязі ХІХ віку ми бачимо, що реакція як і революція легко перекидаються в певні періоди з однієї країни до другої. Але революція в ССРСР — буде значити поворот до реакції, до «буржуазно-капіталістичного» устрою. Революція-ж в Польщі, як і у Франції чи Німеччині при нинішнім стані річей означала б, що перемогли комуністи, що діло йде до совітського устрою.

«Революція» в ССРСР через це відразу скріпить устрій Польщі. Революція в Польщі — це нова величезна перемога совітів. І коли п. Богуш і його прихильники дійсно широ «роблять» революцію і там, і там, то їх можу поздоровити: згідно законам математики плюс на мінус дає нуль.

Отже тоді і вся їх діяльність зводиться до нуля.

Нарешті, навіть здійснення мрії п. Богуша про дві одночасові революції, хоч може б теоретично і мало привести до повної соборности України, а фактично примусило б нас знов творити державність серед повного хаоса, себ-то так, як це було і в 1917-1919 роках. Твори-ти стали державність в таких обставинах — це утопія.

От же крутіть не вертіть, шановні наші критики, а ваші писання

нам тільки допомагають: вони твердо показують, що наша формула: «або-або, tertium non datur» — є цілком правильна.

Нехай світить нам віра, що соборність, себ-то максимальне об'єднання українців під одним державним дахом, може колись здійснитися.

Але реально дбаємо і боримося за створення самостійности нашої, дбаючи разом з тим за національну і внутрішню єдність всіх синів України.

Ми можемо розходитись у нашій внутрішній політиці, але зовнішня політика, особливо в час будування держави нашої, мусить бути єдиною. Я вірю в щирість наших критиків, я вірю в те, що й ті, так мовити, нейтральні елементи нашого громадянства хотять добра батьківщині нашій.

Але і у критиків, і у нейтральних не вистачає мужности і сили волі до кінця передумати всю нашу політичну проблему, не стає зваги подивитися правді в вічі, зрозуміти, що обставини змінились, що там, де старий Богдан шукав союзу, ми маємо тільки ворогів, з тими ж, де великий гетьман бився, нині ми мусимо йти разом, як мусимо йти разом з цілим Заходом, з цілою людською культурою проти варварства, проти світової руїни.

Оп. 5 Шум'яги.

Тадеуш Голувко.

(Спогад).

Ім'я Тадеуша Голувка, відомого польського політичного діяча, що взяв таку визначну участь у всіх польсько-українських зносинах після революції і що упав цими днями від підступної руки невияснених злочинців, широко відоме українському громадянству. В залежності від політичних поглядів і знання чи незнання його особи і кар'єри, різні частини українського громадянства, звичайно, по різному оцінювали його політичну фігуру.

Але і ті, і другі в масі напевне не знали, що покійний цікавився українською справою, виявляв глибоке її розуміння і повне до неї співчуття, ще будучи молодим студентом, тоді як про українсько-польські взаємовідносини і якусь українсько-польську співпрацю, принаймні на Великій Україні і в російській Польщі, мало кому і до голови приходило.

Не знаю, яким шляхом в той час він, молодий студент, дійшов до того, щоб зацікавитися українською справою, уявити її важливість для майбутніх подій, але факт той, що коли мені довелося з ним зустрінутися, я його пізнав уже людиною хоч молодою та проте з твердо окресленим поглядом на українську справу.

Він, будучи польським патріотом, виходячи з цілком правдивого погляду на спільність інтересів Польщі і України в боротьбі за їхні незалежності, співчував українцям і переконано, свідомо і далекобачно закликав нас, українців, до більшої організованости, до радикальнішого ставлення української проблеми, що в той час багатьма

українцями ще розумілася лише в формі туманної культурно-просвітньої автономії.

Цей невеличкий спогад особистий, яким хочу віддати пошану покійному піонерові українсько-польського порозуміння, відноситься до років 1911-1913. В той час українське життя в Петербурзі, особливо студентське, сильно розвинулося і набрало інтенсивності. Повстання Союзу українських студентських організацій, вихід першого студентського українського журналу «Український Студент», заснування студентських політичних українських організацій особливо сприяли тому, що ми, тодішня українська молодь, кидалися на всякі питання і думали про політичні ходи, які необхідно робити в передбаченню розвитку української справи.

Оглядаючи політичний обрій, ми звичайно приходили до того висновку, що в разі якихось подій в Росії необхідно заручитися підтримкою усіх пригнічених національностей, в тім числі і поляків, що мали сильні організації, пресу, патріотично настроєне громадянство і мусіли в разі чого грати не аби-яку роль.

Ці думки обмірковувалися в тісному колі керівників українського студентства в Петербурзі, і особливо в Українській Громаді при Політехніці, що до певної міри вела перед в роботі українського студентства в Петербурзі і в своїх верхах цікавилася не лише внутрішніми українськими справами, а й зондувала політичний ґрунт всюди, де лише їй дозволяли її сили. Не пам'ятаю вже, кому належала ініціатива щодо переговорів з польськими студентами, але пам'ятаю добре, що ці переговори почалися з того, що Євген Неронович і Олександр Ковалевський кілька разів побували в редакції «Дзвінка Петербургського» і вступили в переговори з провідниками польського студентства.

В результаті цієї ініціативи згодом одбулося кілька нарад з представниками польського студентства. Персонально я брав участь в двох таких нарадах. З польського боку пам'ятаю, що були: Тадеуш Голувко, Каменський і ще один студент, прізвище якого забув; з нашого — українського — були Є. Неронович, О. Ковалевський, я, М. Рудий і можливо ще хтось, все члени Політехнічної Громади. Метою нарад було досягнути взаємні інформації і встановити певну співпрацю на петербурзькому ґрунті. Головним речником польських студентів був Т. Голувко. Поніформувавши нас про те, що робить і думає старше польське громадянство в Росії, яка його тактика що-до виборення національних прав для Польщі в Росії, він з особливим притиском звертав нашу увагу на те, що в Росії мають незабаром розігратися події і що, щоб бути готовими до цих подій, треба організувати збройну силу. З його інформацій ми дізналися, що організуються цілком серйозно польські легіони в Галичині і що зав'язь таких військових польських організацій є і в Росії. Нам він в імені польських студентів так само радив не боятися радикально ставити питання української самостійності і особливо дбати про купчення молоді в боєві організації. Що торкається взагалі справи польсько-українських відносин, то він, призначаючи великі труднощі і не відрікаючися того, що минула історія залишила нам тяжку спадщину, вказував на те, що все це легше буде

вирішити молодому демократичному поколінню, яке буде підходити до справи без забобонів і без традиційних помилок. Сам він і його товариші, — казав він, — надають великого значіння зростові українського руху і думають, що польська демократія мусить, коли вона хоче осягнути незалежності Польщі, йти в тісному контакті з українцями. Так само дуже сердечно і прихильно промовляв і другий речник з боку польських товаришів — Каменський. Сам родом з Волині, він говорив чудовою українською мовою, засоромлюючи де-кого з нас, українців, що не завжди за тих часів могли похвалитися чистотою своєї мови.

Після інформацій польських товаришів ми не багато чого могли казати; в порівнянні з станом польського руху і перспективами наших польських колег, ми почували себе значно слабшими. Вони вже були в стані робити широку політичну роботу, ставити далекосяглі політичні завдання, говорити про збройну боротьбу... Ми-ж почували, що так далеко йти не можемо, бо за нами були малі свідомі групи і нам ще треба було багато попрацювати елементарно, щоб переробити ту малоросійщину, на яку ми впливали і усвідомленням якої займалися. Отже тому наші речники Єв. Неронович і О. Ковалевський, відповідаючи на промови поляків, головним чином натискали на те, що при тому стані своєї організації, який українська молодь має, вона ще не може ставити собі таких завдань, які ставить польська молодь, але, здаючи собі звіт з важливості напрями польсько-українських відносин, є дуже важливим підготовляти українську і польську опінії до порозуміння і можливої співпраці. Що-до виступів на різних студентських зборах, то було умовлено, що всюди, де це буде необхідно, поляки і українці одні одних мають підтримувати.

В перервах згаданих двох засідань делегати провадили всякі розмови, з яких я виніс тоді вражіння, що Т. Голувко людина з великим характером, не аби-яким розумом і, на моє здивування, з детальним знанням наших українських справ.

Пам'ятаю одну деталь з розмови з ним: я висловлював думку, що польська молодь зробила б велику справу, як би принаймні для початку боролася з ворожими українцям настроями в польському громадянстві і систематично в пресі звертала б увагу на вагу українського руху в майбутній боротьбі народів за розвалення московської тюрми; він натискав на те, що ми, українці, мусимо швидче пройти культурно-освітню стадію і, рішуче ставлячи політичне українське питання, впливати на наш загал, щоб він перестав дивитися на поляків по «Гайдамаках» Шевченка.

Треба відмітити, що ці польсько-українські наради провадилися в Лісному коло Петербурга, здається, чи у Нероновича чи у Рудого. Провалилися вони у великій таємниці, бо царська поліція тоді не жартувала, а крім того ми всі були тої думки, що і наші громадянства не були до того готові. Принаймні, ми по-за тісним гуртком з 6-8 душ решті громадянства нічого не говорили, бо знали, що переговори з поляками їх налякають і навіть можуть де-кого з них одштовхнути від організації.

Проте переговори і розмови ці не кінчилися нічим. О. Ковалев-

ський продовжував часто бачитися з польськими товаришами, а з свого боку Каменський бував у нас на святах, які улаштувала Громада, при чому на Шевченківських святах він складав нам в імені польського студентства привітання українською мовою. Скоро по переговорах Т. Голувко, здається, (так передавали товариші) виїхав з Петербургу, і я не чув про нього нічого аж до 1920 року. Потім учасників переговорів доля розкидала кого куди. Каменський був, здається, вбитий десь на фронті під час війни; Є. Неронович загинув у Сорочинцях, зв'язавшись з московськими большевиками; Рудий теж мабуть наклав голову в часи війни чи революції; Т. Голувко, визначившись в боротьбі за незалежність Польщі, вірний своїм поглядам неохайності якнайбільшого порозуміння польсько-українського, відіграв першорядну роль в цілій польській політиці що-до України аж по самий день своєї смерти.

В моїй пам'яті через 19 років він залишився, як радикальний польський патріот, що розумів українську справу і щиро хотів польсько-українського порозуміння, якого активно шукав і без якого не мислив можливості вдержатися ні Польщі, ні Україні. Можливо, що він упав жертвою цієї ідеї, у якій знаходиться чимало запеклих ворогів... Тим світлішою залишиться його особа в історії шукання способів українсько-польського порозуміння.

І. Косенко.

Смерть Т. Голувка і українська еміграція.

З приводу трагічної смерти Тадеуша Голувка, щирого приятеля України, висловили свої співчуття польському урядові і дружині покійного:

Пан Головний Отаман А. Лівіцький, уряд УНР, В. Прокопович, проф. О. Шульгин, ген. Сальський, Український Центральний Комітет в Польщі за підписом Голови п. М. Ковальського, Український Науковий Інститут у Варшаві, Українська Станиця в Каліші, Товариства б. Вояків Армії УНР, Спілка Українських Військових Інвалідів на еміграції, Відділи УЦК в Білостоці, Торуні, Пінську, Гайнівці, Александрові-Куяєському, Лодзі, Кцині, Тересполі, Бронній Горі, Щипіорні, Єзерах, Тарнові, Кракові, Рівному, Іновроцлавлю, Тарнополі, Плоцизні, Кельцах, Скидлю, Янові, Сарнах, Познані, Бидгощі. З Парижу надіслали співчуття редакція «Тризуба», Рада Бібліотеки ім. С. Петлюри в Парижі, ген. О. Удовиченко від наших військових у Франції. З Праги Закордонне Бюро Української Радикально - Демократичної Партії. Од імени нашої військової еміграції в Румунії полк. Г. Порохівський.

В неділю 30 серпня зібралися в Варшаві представники українських еміграційних організацій на нараду. На тій нараді присутніми були і найвищі чинники наші, які на той час нагодилися до Варшави. На нараді тій було вшановано вставанням пам'ять небіжчика.

По цій нараді Український Центральний Комітет в Польщі видав наступний Комунікат:

«Трагічна смерть св. пам. Тадеуша Голувка викликала глибоке вражіння серед української еміграції в Польщі. На звістку про смерть щирого приятеля українського народу, приятеля, що користався над-

звичайною популярністю серед еміграції української, зібралися на нараду перебуваючі у Варшаві провідники української еміграції, а також і представники наступних українських організацій:

Центрального Українського Комітету в Польщі, Відділу того-ж Комітету у Варшаві, Товариства ім. С. Петлюри, Товариства б. Вояків Армії УНР в Польщі, Українського Клубу у Варшаві, Союзу Українок-Емігранток, Товариства Допомоги Емігрантам політичним з України, Студентської корпорації «Запорозжжя», Спілки Інженерів і Техників українських на еміграції, Українського Військово-Історичного Т-ва, Товариства допомоги українським студентам і Українського Правничого Товариства.

На зібранню вставанням вшановано пам'ять трагічно померлого св. пам. Тадеуша Голувка. Далі виголошено було кілька промов, присвячених особі померлого, в яких висвітлено надзвичайно чистий характер його, великі заслуги для польсько-українського зближення та заслуги перед справою самостійницьких стремлень народу українського. Промовці стверджували, що огидне скритовбивство великого приятеля України є справою ворогів як народу польського, так і народу українського. Смерть бл. пам. Тадеуша Голувка є великою втратою для обидвох народів. Величчя і шляхетня ідеологія св. пам. Тадеуша Голувка залишить незгладимий слід в громадянстві українським. Трагічна смерть св. п. Т. Голувка не стримає розпочате велике діло зближення обидвох народів.

Зібрання українських представників громадських організацій обрало комітет для вшанування пам'яті св. пам. Тадеуша Голувка під керуванням голови Українського Центрального Комітету в Польщі п. Миколи Ковальського.

* * *

На сторінках варшавської преси серед численних жалібних оголошень од різних організацій і установ було вміщено і жалібне оголошення від української еміграції, що його підписали всі вищенаведені організації. В тому оголошенні «в найглибшому смутку і невимовному жалю схиляє українська політична еміграція голову перед світлою пам'яттю ганебно замордованого приятеля України св. пам. Т. Голувка».....

* * *

1-го вересня відбувся у Варшаві урочистий похорон небіжчика, в якому взяли участь і всі місцеві українські еміграційні організації, а тако-ж місцева українська колонія. На чолі представників української еміграції знаходилися її найвищі репрезентанти.

В довгій низці прапорів різних організацій блищав на сонці укритий жалібним серпанком український прапор, а в великій процесії вінків окрему групу становили вінки від українських організацій, що виділялися від решти своїми жовто-блакитними стрічками.

Чолове місце в цій групі зайняли вінки від Пана Головного Отамана Андрія Левицького, В. Прокоповича, генерала В. Сальського і українського вояцтва, від Українського Наукового Інституту в Варшаві.

Далі йшли вінки від Українського Центрального Комітету та решти перелічених нами тут організацій.

Далі було несено вінки від «Прометей», що об'єднує представників України, Кавказу, Туркестану, і вінки від організацій грузинських, азербейджанських та інших народів Сходу Європи.

* * *

Під час похорону Т. Голувка над могилою промовляв Голова Українського Центрального Комітету в Польщі п. Микола Ковальський.

— Згинув трагічно один з найліпших синів відродженої Польщі, — говорив він, — один з найщиріших і найшляхетніших приятелів українського народу.

Гаряче і вражливе на кожну кривду серце Тадеуша Голувка поставило його в ряди вояків за волю Польщі. Ті почуття найгорячіші не згасли в ньому і в часи миру після того, як Польща здобула собі непідлеглість. І в ті часи Тадеуш Голувко не переставав як найглибше одчувати справедливості самостійницьких стремлінь інших народів, їхніх нещастя, їхніх страждань. Був він найщирішим приятелем народу українського. Одчував Голувко найглибше ті тяжкі переживання української політичної еміграції, її тугу по втраченій недавно самостійності, тяжку долю її життя на чужині.

Тому Тадеуш Голувко завжди, де тільки міг, поспішав з чинною допомогою українській еміграції в її тяжкому життю на чужині, підтримував її морально і переживав разом з нею ті удари, що завдавала їй лиха доля. Стремів найщиріше Голувко до досягнення порозуміння між людністю українською в Польщі з урядом та громадянством польським, а також стремів і до поліпшення стану української людності. Тадеуш Голувко був одним з тих польських громадян, які найактивніше хотіли оперти польсько-українські стосунки, на взаємному порозумінню і щирому довір'ю. Тією, мовляв, тільки дорогою вдасться досягнути правдиве і тривале порозуміння обох народів і на взаємну їхню користь. Був він справжнім приятелем українського народу.

Віriamo, що світла ідея порозуміння народів, ідея, якій служив Голувко, переможе. А пам'ять про нього зостанеться в серцях української політичної еміграції і переказана буде в майбутньому народові українському разом із спогадами про життя нашої еміграції в гостинній Польщі. Безперечно увійде вона і до історії України.

В найглибшій жалобі схиляє чоло перед твоєю світлою пам'яттю українська еміграція, дорогий ширий приятелю.

* * *

З серпня у Варшаві Інститут Східній і клуб «Прометей», який об'єднує представників України, Кавказу та Туркестану, упорядив жалібну академію пам'яті покійного. В імені українців говорив п. М. Ковальський. Співав Український Національний хор імені М. Лисенка.

На жалібній академії, впорядженій 5 вересня «Легіоном Молодих» під головуванням голови безпартійного блоку п. В. Славка, іменем української молоді промовляв п. Микола Лівидький.

* * *

В неділю 6-го вересня заходами Головної Управи УЦК в Митрополитальному соборі на Празі було відправлено урочисту панахиду за душу небіжчика.

Щире і тепле ставлення св. пам. Тадеуша Голувка до українських визвольних змагань, щире співчуття і поміч, з якою він не раз приходив українській еміграції, особливо тоді, коли вона знаходилася в найтяжчих умовах свого існування, зібрали на цю урочистість велику кількість представників української еміграції, яка на завжди заховає про покійного найкращий спомин.

І. Липовецький.

З подорожі В. Сальського.

III.

В Болгарії.

Наприкінці червня і в початку липня ми, українці в Болгарії, мали велику приємність вітати у себе п. міністра військових справ УНР генерала Сальського, який, перебуваючи по службових справах у сусідній з нами Румунії, завітав і до нас з метою ознайомлення на місці і на власні очі з життям тої частини української еміграції, якій доля судила перебути час свого лихоліття серед братнього нам болгарського народу.

27 червня увечері п. міністр потягом прибув до Софії; зустрів у на двірці його представник в Болгарії п. полковник Цибульський. 28-го п. міністр прийняв доклад од полковника Цибульського, який інформував його про сучасний стан річей і те, як склалося місцеве громадсько-політичне українське емігрантське життя в зв'язку з тими чинниками, які в тій чи иншій мірі мають свій вплив на це життя. 29-го п. міністр приймав і відвідав де-кого з представників місцевої Софійської колонії, головно членів «Української Громади в Болгарії», з якими мав розмову на сучасні теми громадського значіння. 30 червня за згодою п. міністра «Українська Громада» — влаштувала спільне зібрання Софійської української колонії, на якому п. генерал виступив зі своїм рефератом на тему «Перспективи збройної боротьби за незалежну Україну». Реферат уявляв собою доклад інформаційного характеру в загально-українському освітленню справи, без ніякого політично-партійного підкреслення; але не обійшлося всеж-таки без того, щоб наші місцеві політики з табору Полтавця-Острияниці не найшли потрібним зробити пробу опозиційного виступу, та один «націоналіствующий» взявся було їм допомагати репліками з місця. Шановний прелегент, в коротких словах давши відповідь цим «опозиціонерам», з уваги на інформаційний зміст свого реферату і не бажаючи виступати по-за рямці теми, від мітінгових дискусій, до чого так стреміли п. п. опозиціонери, ухилився. Виступ цих панів був осуджений переважаючою більші-

стю аудиторії і навіть з боку розважливіших людей з «Українського Об'єднання», організації до складу якої належала і опозиція. Кінцеві слова відповіді п. міністра були вкриті гучними оплесками і вигуками: «Слава незалежній Україні, слава!»..

Реферат п. міністра викликав не тільки величезне захоплення в колах суто-української еміграції, але й виявив сильне зацікавлення і, я сказав би, зробив ефект серед російського, справедливіше назвати, малоросійського суспільства. Гадаю цей реферат не одного з цих панів заставив звернутися до перевірки свого політичного багажу, що може свідчити симптоматичний розгляд реферату на шпальтах місцевої російської газети «Наша Жизнь» і передовиця в цім-же органі.

Після реферату заходами «Української Громади» була уряджена в окремій салоні одної з реставрацій скромна товариська вечеря, на якій п. міністр мав можливість ближче познайомитися з членами цієї організації. Щиро і тепло вітали громадяне почесного гостя, в особі члена уряду вітали весь уряд УНР. Окремий тост проголошений був за здоров'я Голови Української Держави Пана Головного Отамана. Традиційним урочистим вставанням ушановали пам'ять усопшого героя-мученика С. Петлюру.

На 1 липня «Українська Громада» була призначила загальні збори, на яких за скінченням річного терміну уповноважень, мали відбутись вибори нової Ради і Ревізійної Комісії. Був присутнім на зборах і п. міністр, якого обібрано було почесним головою.

На другий день п. міністр мав залишити Сєфію, одвідавши ще Варну і Рушук. Перебування своє в Сєфії п. міністр використав ще й в тім, що мав можливість познайомитися і нав'язати зв'язки з визначними політично-громадськими болгарськими діячами.

2 липня ранішим потягом п. міністр разом з полковником Цибульським виїхав до Варни, куди й прибув того-ж дня увечері. На двірці п. міністра зустріла делегація з трьох душ членів Варненської української організації «Культурно-просвітне Т-во ім. Т. Шевченка».

Того-ж вечора п. міністр одвідав помешкання клубу вищеназваного Т-ва, де його зустріли Голова і присутні там чоловік десять з членів цього Т-ва. Після короткої розмови (було вже запізно), умовившись про час, в який мала відбутись лекція, п. міністр повернувся до себе в готель. Увесь день 3 липня п. міністр вжив для відпочинку, оглядин міста і курорта. В 9 годин вечора в помешканні клубу Українського Т-ва відбулася лекція п. міністра на ту ж тему, що і в Сєфії. Після лекції п. Голова Т-ва запросив п. міністра і полк. Цибульського на вечерю. Вечеря відбулась при обмеженій кількості членів Т-ва і носила характер товариської інтимності і сердечності. Висловлювались різні побажання, серед яких з особливим ентузіазмом був зустрінутий тост п. Голови Т-ва інженера Крижанівського, в яким п. Голова бажав скоро побачити визволену самостійну Україну і там вітати нашого шановного гостя пана військового міністра.

На другий день 4 липня в 7 годин ранку п. міністр потягом виїхав до Рушука і в той же день пароплавом через Дунай від'їхав до Румунії. На превеликий жаль, п. міністр довгий час залишитися в Рушуку

не міг, бо по виробленому маршруту мусів уже цього дня бути в Букарешті, а чим часом через непередбачені обставини йому пришлося зайвий один день перебути в Софії. Три години, які залишились до відходу пароплава, п. міністр використав на те, що прийняв представленого йому полк. Цибульським полковника Рекова, який стоїть на чолі Рушущої української колонії, і вислухав доклад його в справах місцевого українського життя.

Незалежний.

20 липня 1931 року..

М. Ссфія.

З міжнароднього життя.

— Блок п'яти великих держав. — Франко-совітські пересправи. — Зречення од австро-німецької унії. — Зміна режиму в Югославії. — По інших країнах.

У попередніх оглядах говорилося про дві сенсації сьогорічного мертвого сезону: германську та англійську. Їх було більше й сталися вони в багатьох державах. Вкажемо на де-які з них.

* * *

Найбільшою з тих сенсацій мабуть таки був грандіозний проєкт виставлений відповідальним германським органом преси, як здається, з відомою уряду, про необхідність союзу п'яти великих держав Європи, а саме, — Англії, Франції, Італії, Германії та СССР. Ці п'ять держав мали б ніби-то утворити європейський блок, що направляв би цілу політику нашого старого континенту, злагодив би всі хиби мирових договорів, вирівняв би лихі наслідки великої війни, тримав би в руках усі менші держави, одно слово був би повним і всевладним хазяїном цілої Європи. Проєкт цього величезного державного треста блискавкою прорізав був літнє політичне небо і погас так само швидко, як і з'явився. Англійська преса на нього, так мовити, махнула рукою, французька поставилася з кислою усмішкою; де-що серйозніше говорили про те в італійських та совітських газетах. Був це досвідний балон, випущений з німецьких рук і розірвався він десь за хмарами, не спустившись на землю. Розцінила його європейська політична опінія, як ще одну з невдалих німецьких спроб знайти нові шляхи, аби вивести Германію на її колишнє велике «місце під сонцем», потягнувши за собою туди й свого вірного московського товариша.

* * *

Другою великою новиною літа було поновлення франко-совітських пересправ. Як відомо, старі пересправи між цими державами пішли були вже в непам'ять. Найвища їх точка припала на той рік, коли СССР у Парижі представляв тов. Раковський, такий знаний свого часу на Україні та який зараз уже років три чи чотири перебуває свою славу на заслання десь у середній Азії. З його од'їздом із Франції, а був той від'їзд наглий і не дуже добровільний, пересправи впали. Тепер вони поновлені.

Європейська преса марно змагалася виявити, хто властиво взяв на себе ініціативу тих пересправ: французи чи совіти, чи може хтось третій. Німецька преса вважає, що ініціатором був французький міністр закордонних справ, який наче-то наближенням до совітів хотів одповісти на ні-

менський проєкт австро-германської митної унії, вярвати тим із рук германської дипломатії єдиний міжнародний козирь, що вона його стала використувувати в своїй чинності. Тої самої думки тримається й частина швейцарської преси. Так Tribune de Genève писала:

У Женеві знають, що з часів провала Локарнської політики (франко-германське наближення) Бріан звернув увагу на Москву. Французький міністр закордонних справ хоче здобути реванш, договорившись з ССРР. З другого боку на Quai d'Orsay жива ще й ося тенденція колишнього оборонного союзу з Росією і надія поновити його в тій чи іншій формі, хоч би і з ССРР.

Англійська преса — навпаки — гадає, що ініціатива вийшла од совітів, і дає тому таке пояснення:

Змагання ССРР знайти дорогу до наближення з Францією обумовлено двома причинами. Перша з них — переконання Москви, що Франція зараз являється єдиною країною, яка в силі постачити їй необхідні великі кредити. Друга причина складніша: Москві за останній час стало ясно, що Франція не покине ніколи на волю долі своїх союзників — Польщу та Румунію; тому, мовляв, треба йти до самого серця того союзу до Парижу.

Єсть ще одно припущення, висловлене в європейській пресі, а саме таке: спроба совітів наблизитися до Франції — це впрост шантаж, яким вони хочуть налякати Германію, видоївши з неї ще кілька сот мільйонів кредитів та політичну допомогу для якоїсь, ближче поки-що невідомої цілі. Яне з цих припущень найбільше відповідає дійсності, зараз не знати, але мабуть такі найбільше ймовірним являється як раз оте третє.

Як далеко зайшли франко-совітські пересправи? На це тако-ж європейська преса поки-що не має точної відповіди. Спочатку пішли звістки, що контр-агенти пересправляють лише про унормування та поліпшення торговельних зносин. Далі стали говорити про те, що пересправи придбали політичний характер, і сторони зараз розважають про складення пакту про приятельство й не-напад. Ще далі з'явилися поголоски, що пакт той уже складено й навіть парафоровано відповідними відпоручниками. Одночасно з цими звістками й поголосками до преси носипалися спростовання, офіційні й неофіційні — французькі й совітські. До того ще було додано ріжного роду заяви ріжних представників заінтересованих у справі країн, як Германія, Італія, Польща то-що. Усе оте до такої міри сплутало всі карти й затуманило справу, що зараз годі в ній збоку до кінця розібратися. Досить буде тому лише її зареєструвати. Вияснена ж вона буде мабуть лише тоді, коли зібраний буде французький парламент, де в тій чи іншій формі буде поставлена ціла справа вказаних франко-совітських переговорів. На той час доводиться одкласти й українські міркування з приводу цієї, такої важливої і для нас, літньої новини.

* * *

Третьою новиною, яка що-правда сталася уже на початку поточного вересня, являється справа про кінець герmano-австрійських мрій про митну унію. Поховано ті мрії було в Женеві, так мовити, по першому розряду. На одному з перших засідань так званого європейського комітету германський та австрійський представники виголосили промови, майже автентичні що-до форми й змісту, в яких одмовилися іменем своїх держав, од дальшого спільного розважання про митну між ними унію.

Як відомо, справа цієї унії Ліги Націй передала була на розгляд Гаагського Міжнародного Трибуналу. Трибунал її розглянув, але не встиг опублікувати своєї думки. Відомо лише неофіційно, що в присуді своєму він різно поставився до контрагентів унії, визнавши, щє Німеччина мала право складати ту унію, а Австрія того права не мала, бо зв'язана була умовою з р. 1922, коли діставала од Ліги Націй економічну підтримку. Австро-германську заяву в Лізі Націй, однак, не слід зв'язувати з цим

присудом Трибуналу, бо викликані вони були цілком іншими причинами. Австрія мусіла одмовитися, бо не дістала б вони таких потрібних їй зараз кредитів на санацію її фінансів. Германія — так само тому, що їй необхідна до краю допомога французьких банків, без якої не сила їй вправитися із своєю економічною кризою.

А в тім аналізі вказаних австро-германських заяв, зроблена в європейській пресі, наче-то говорить за те, що німці й австрійці не так уже на віки від митної унії одмовилися. У тексті тих заяв справді єсть певна умовність. Контрагенти зрікаються своїх планів тому, що унія буде непотрібною, бо «сподіваються вони на благодійні наслідки праці європейського комітету». А як та праця не дасть бажаних наслідків? Про це не вказано нічого, бо, явна річ, тоді ціла справа може знову стати на порядок міжнародного дня.

* * *

Не минули сенсації й балканських держав. Найбільшю тем була зміна режиму в Югославії, зроблена в ній не шляхом революції, чи в наслідок якоїсь боротьби, а самим королем її Олександром. Третього поточного вересня, король розпублікував маніфест, в якому виголосив одтворення парламентського ладу в своєму королівстві, що він його власною силою зрушив був на початках 1929 року.

Про встановлення королівської диктатури в Югославії свого часу було викладено на цьому місці. Зроблено було це з тої причини, що країну розривали на шматки пристрасті і партійні, персональні, і національні, що дійшло вже було до смертельних стрілів одних депутатів в других на самих засіданнях парламенту. Популярний у Європі й особливо у себе дома король Олександр зважився покласти тому край. Він розпустив парламент, розбив партії, зрушив конституцію і завів декретом абсолютистичний режим, заявивши, однак, при тому, що в той час, коли в державі настане тиша й порядок, він поверне королівству парламентарний лад. В одміну від інших диктаторських заяв королю Олександрові повірила Європа, повірила й його власна країна, і третього вересня своїм маніфестом він ту віру, будь що будь, виправдує, бо, як то можна припустити, ніхто його до того не примушував.

Нова конституція, виголосена одночасно з маніфестом, до певної міри одмінна від попередньої. Головна одміна складається з того, що в додаток до палати депутатів встановлюється ще й вища палата — сенат, і що той сенат буде виборний лише на половину, бо друга його половина має призначатися самим королем. Вибірне право — рівне й загальне; права парламенту — однакові з іншими парламентами в конституційних європейських монархіях; громадські волі так само забезпечено законом. Адміністративно Югославію поділено на дев'ять бановин (губерній) з досить широким місцевим самоврядуванням; на чолі їх однак мають стояти призначені королем бани (губернатори), як відпоручники королівської влади. Суд має бути вільний і незалежний. Маніфест видано сербською, хорватською і словінською мовами.

Міняючи режим, король змінив і міністерство. На чолі, що правда, залишився попередній голова влади генерал Живкович, але до складу її заведено нових людей; з них — десять сербів, два хорвати, два словінці і один боснієць. Вибори до парламенту й сенату відбудуться ближчою весною. Тоді й виясниться, оскільки король Олександр мав рацію, гадаючи, що Югославія вижила внутрішню кризу свою, яка довела була її до диктатури.

* * *

До літніх новин можна було б ще додати про те, що в Болгарії прийшла до влади після виборів нова політична партія; що в Угорщині одійшов од політичного життя гр. Бетлен, який десять літ як незмінний диктатор був головою угорської влади; що в Іспанії революція починає прибирати характер відомої нам «великої безкровної»; що в Португалії відбулося чергове повстання і т. и. — але про все те може ще доведеться говорити при нагоді.

Observator

Посвячення пам'ятника на могилі вояків армії УНР в Гайнівці 5. VI. 1931

З широкого світа.

— У відповідь на заклик Британського протирабського Товариства абисінський імператор одповів, що він вирішив дати волю 2 мільйонам рабів, що ще знаходяться в Абисінії.

— Грецький прем'єр Венізелос одбув подорож до Румунії.

— Зібрався новий болгарський парламент; президентом обрано демократа С. Стефанова.

— Французьким послом до Берліну замість Маржері призначено товариша міністра народнього господарства Франсуа-Поксе.

— В Швебських Альпах коло Гейденгейма в Німеччині знайдемо рештки неолітичного життя і мистецтва; кости людини, збірят, струмент то-що.

— Перський наслідник має виїхати до Франції з метою закінчити науку.

— Прем'єр Південної Африки ген. Герцог висловився за агулювання військових боргів.

— Іспанський уряд перерів обезбрюєння населення баських провінцій; баські націоналістичні організації з'явили протест.

— Німецький уряд, піднявши есконтний відсоток з 5 відс. до 15 відс., в результаті переговорів з большевиками вирішив естатовити для їхніх замовлень есконтний відсоток в розмірі 10 відс.

— Китайський уряд з огляду на катастрофічні наслідки повіди Ян-Дзе звернувся з проханням про поміч до Міжнароднього Червоного Хреста, що в свою чергу видав заклик до всіх національних Червоних Хрестів.

— Большевики ведуть переговори у Відні в справі запрошення до СССР 50.000 кваліфікованих австрійських робітників.

— Загинуло два члени німецької експедиції в Гімалайях, що пробувала піднятися на гору Канішенцонга.

Хроніка.

З Великої України

— Українсько - грузинський вечір в Києві. 27 серпня в Києві, в театрі ім. Шевченка відбувся українсько - грузинський концерт за участі артистів грузинської державної опери та київської державної опери. («Прол. Правда», ч. 195, 29. VIII).

— Робітники не йдуть до вищих шкіл. В київському українському та російському педагогічних технікумах є по 120 місць для нових студентів. Між робітниками й селянами, однак, немає достатнього числа бажаючих вступити до цих шкіл, і до українського педагогічного технікума подано усього 50 заяв про прийняття, а до російського і того менше, бо лише 20. («Прол. Правда» ч. 199 з 3.IX).

— Черги по хліб і городину. В Києві великий брак хліба і городини. Коло хлібних та овочевих крамниць вже від 6 години ранку стоять великі черги («Прол. Правда» ч. 199 з 3.IX).

— Транспорт не справляється з хлібними перевозами. Недостача хліба по містах ще більш загострюється розладженим транспортом, який не може справитися з хлібними перевозами. Так, за останніх 5 днів серпня місяця Південно-Західні залізниці на Україні не додали для хлібних перевозів 3347 вагонів. Крім того потяги не ходять за установленим розкладом і хлібні товари спізняються. Зараз тільки 76,4 відсотків потягів ходять за графіком. («Прол. Правда» ч. 194 з 28.VIII).

— Жнива в колгос-

пах. Щоб не задавати собі багато роботи, скошений хліб по колгоспах не складають у скирти, а відразу на полі його молотять. А так як нараз обмолотити увесь урожай немає можливості, то хліб подовгу лежить у снопах. Колиж трапляються дощі, тоді хліб загниває і пропадає.

Так, в Очаківському районі не обмолочено ще хліб на 12.000 гектарах і він мокне під дощем на полі. Так само в Усівці і Черевках на Баришівщині хліб лежить під дощем і гниє. Подібний стан і в інших селах тогож району. На Павлоградщині загибель від дощів загрожую хлібові на 54.000 гектарах. В артілі «Гірник» на Запорозжжі так само дощ заливає хліб. («Комуніст» ч. 234 з 25. VIII).

— Хлібозаготівлі. В багатьох випадках більшевниками виявлено, що селяне їм здають хліб підчас хлібозаготовок наполовину зіпсований і нечистий. («Комуніст» ч. 236 з 27.VIII).

З життя укр. еміграції.

У Франції.

— Що - до податків на помешкання. Згідно з законом 25. 12. 1930 Паризька Муніципальна Рада 3 липня 1931 року вирішила дати деяким категоріям платільників мешкального податку полегкості що-до плачення податку цього. Отож, щоб мати знижку, необхідно подати на спеціальному бланкові прохання до 15 жовтня с. р. Ці бланки можна дістати в кожній мерії.

В Німеччині.

— Академія пам'яті ген. М. Юнакова. 5 вересня в Берліні заходами Воєн-

но - Наукового Гуртка влаштовано було жалібну академію по генерального штабу генерал - полковникові, професорові М. Юнаковому, Голові Вищої Військової Ради. Після академії сотник Шпінський від читав воєнно - історичну працю «Люїв» (подія з 1649 року).

В Польщі

— Українська гімназія ім. Т. Шевченка в Українській Станиці при м. Каліші святкує 15 вересня десяти річницю свого існування. За десять год свого життя гімназія дала змогу закінчити середню освіту багатьом старшинам і козакам нашої армії і таким побитом одчинила їм дорогу до вищої школи. Фундаторами, керованими і персоналові гімназії належить щира подяка від всього українського громадянства за їх тяжку і корисну для української культури працю в несприятливих умовах.

В Болгарії

— З життя в Болгарії. 2 липня б. р. відбулися Загальні Збори «Української Громади в Болгарії», на яких за скінченням уповноважень відбулись вибори нової Ради і Ревізійної комісії. Обібрано: Головою — п. Професора М. Парагюка, Заступником Голови — п. П. Блажка, писарем — п. Г. Круницького, скарбником — п. В. Дементюка і радником — п. Ю. Полтавченка. До Ревізійної Комісії: Головою — п. П. Скрипаля і членами — п. п. Ів. Мишустяна і М. Колодія.

Незалежний.

З селянських листів з України.

Весна настала, а про А. і чутки немає. Післали ми на Соловки листа. Може, хтось хоч одне слово одвітить. Колись ви писали, що вам не дозволили повернутися на Україну. Подякуйте отому начальству, що вас врятувало від такого добра, як у нас є, і дало вам змогу жити людським життям за кордоном, а не таким собачим,

як ми отут живемо удома. Горе всім настало. Кращу землю у нас забрали, бо, мовляв, ми середняки, а їм треба, щоб усіх зігнати до комуни. Дали нам ярругу та узбоч; таке, що страшно вниз глянути, не те, що срати. До всього понаклацали податки такі, що нема чого й робити, бо однак хоч би робив день і ніч — не виробиш. Наприклад, по 100 пуд. картоплі вимагають. Кожна господиня мусить садити дві квочки: одна для них а друга для себе. Нема життя! Як би можна кудись тікати, то всі, покидавши все, повтікали б у світ за очі. Тут большевики розказують, що за границею таке рибиться, що люде одні одних з голоду ідять. Мабуть брешуть, бо щось з-за границі до нас ніхто не тікає, а наші-то тільки і розмови, куди тікати, куди сховатися та як вирватися з комуністичного пекла....

Бібліографія.

Марія Омельченкова. — Т. Г. Масарик. Видавництво «Чесько-Українська Книга», ч. 6. Прага 1931 р.

На жаль, нам не часто трапляється втіха бачити гарно видану книжку рідною мовою. Здебільшого брак засобів не дозволяє видавництвам зробити видання добрим, а авторів доводиться пристосовуватись до вимог видавців. А тому дуже часто у передмові автор змушений попередити читача, що його праця не повна, бо

Книжка пані Омельченкової в інші часи була-б певне видана ще добірніше, але на наші скрутні обставини вона може цілком задовольнити своїм виглядом і вибагливого читача. Чистий друк, пристойний напір, гарні і у великій кількості (74) ілюстрації — це що-до зверхнього вигляду.

Але і своїм змістом зацікавить і навіть захопить ця книжка кожного. Авторка поклала велику працю, щоб використати силу матеріалу для всебічної характеристики та освітлення життя й діяльності велетня сучасної доби — президента Чехо-Словацької республіки Т. Г. Масарика.

Особливо вдячною буде авторці наша молодь, якій і присвячена ця праця. Наша молодь має змогу рідною мовою познайомитися з життям людини, яка вивела свій нарід з національної неволі та найбільше спричинилася до виборення самостійності своїй державі, а цілому людству накреслила високі ідеали і своїм життям підтвердила слухність девізу Чехословаччини «П р а в д а п е р е м о ж е».

Т. Г. Масарик не тільки гордість і окраса свого народу, але й високий приклад моральности та патріотизму для всіх людей, якої б національности вони не були. А наша молодь, якій доведеться кувати долю свого народу, особливо мусить мати перед очима духовний образ і життя Масарика. Дякуючи п. Омельченковій вона має тепер до цього повну можливість.

Х. К.

Зміст

— Париж, неділя, 13 вересня 1931 року. — ст. 1. — Останні хвилини М. Л. Юнакова — ст. 2. — В. Прокопович. Пам'яті М. Л. Юнакова — ст. 3. — М. Левицький. Аристократ духа — ст. 5. — В. Сальський. Пам'яті дорогого начальника-учителя й тоزاریша — ст. 7. — О. Удовиченко. Один з кєбєгатьох — ст. 11. — Юнаків і українське громадянство — ст. 11. — І. Рудичів. Генерал М. Юнаків і Бібліотека ім. С. Петлюри в Парижі — ст. 13. — Ол. Шулгин. На політичні теми, III. — ст. 14. — І. Косенко. Тадеуш Голувко (спогад) ст. 18. — І. Липовецький. Смерть Т. Голувка і українська еміграція — ст. 21. — З підсумків В. Сальського. III. В Болгарії — ст. 24. — O b s e r v a t o r. З міжнародного життя — ст. 26. — Хроніка. З Великої України — ст. 30. — З життя укр. еміграції: У Франції — ст. 30. — В Німеччині — ст. 30. — В Польщі — ст. 31. — В Болгарії — ст. 31. — З селянських листів з України — ст. 31. Бібліографія — ст. 31.

Вийшла нова книжка
французькою мовою. Видання Українського Т-ва Прихильників
Ліги Націй

Alexandre GHOULGUINE

Vers l'indépendance de l'Ukraine

(Étude sur l'évolution politique du pays).

Ціна — 2 fr 50 c. Набувати можна в редакції «Тризуба».

Передплачуйте!

Читайте!

„КОЛЮЧКИ“

єдиний український сатирико-гумористичний журнал
на еміграції

Адреса редакції Л. Бикозський. Bagatela 8 m. I. Warszawa.
Рахунок П. К. О. — № 21485.

Редакція і адміністрація: 42, rue Denfert-Rochereau, Paris-V
Tél. Danton 80-03.

Для переказів у Франції: «Le Trident», chèque postal 898.50, Paris.
Редагус — Комітет.

Адміністратор: Іл. Косенко
Le Gérant: M-me Perdrizet.